

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-73>

УДК 330.42

ДИЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ THE SOCIETAL SECURITY DILEMMA

Кліпкова Оксана Ігорівнакандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3262-0768>**Oksana Klipkova**

Lviv Ivan Franko National University

Ця стаття узагальнює понятійно-категорійний апарат визначення понять «безпека» та «соціальна безпека». Основною метою проведеного дослідження є виокремлення характерних ознак та концептуальних засад дилеми соціальної безпеки. Систематизація літературних джерел та підходів до вирішення проблеми засвідчила, що у наразі категорія «соціальна безпека» є не повністю вивчена через її часткову приналежність до множини понять, які становлять національну безпеку держави. Актуальність вирішення даної наукової проблеми полягає в тому, що формування засад та механізмів забезпечення соціальної безпеки допоможе у попередженні та вирішенні етнічних та міжетнічних конфліктів, забезпеченні вірних орієнтирів реалізації засад соціальної політики держави, врахуванні інтересів соціальних груп. Дослідження концепції дилеми соціальної безпеки визначається багатокомпонентною моделлю, в основі якої лежать: держава, суспільство та людина. Концепт соціальної безпеки формується на основі двох тверджень «ідентифікації» та «відповіді», а також на концепціях безпеки та суспільної безпеки, як нетотожних, але схожих за інструментарієм понять. Методичним інструментарієм проведеного дослідження стали метод порівнянь, наукової абстракції, графічний та логічний. Об'єктом дослідження процес формування концепції дилеми соціальної безпеки. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнних дій в Україні

Ключові слова: безпека, національна безпека, соціальна безпека, соціальна політика, соціальне забезпечення.

This article summarizes the conceptual and categorical apparatus for defining the concepts of "security" and "social security". The main purpose of the research is to identify the characteristic features and conceptual foundations of the social security dilemma. The systematization of literary sources and approaches to solving the problem proved that currently the category "social security" is not fully studied due to its partial affiliation to the set of concepts that constitute the national security of the state. The urgency of solving this scientific problem lies in the fact that the formation of the principles and mechanisms of ensuring social security will help in the prevention and resolution of ethnic and inter-ethnic conflicts, ensuring the correct guidelines for the implementation of the principles of social policy of the state, taking into account the interests of social groups. The study of the concept of the dilemma of social security is determined by a multi-component model, which is based on: the state, society and man. The concept of social security is formed on the basis of two statements "identification" and "response", as well as on the concepts of security and public security, as non-identical, but similar concepts in terms of tools. Indicators of social security can be considered indicators of human capital development, spending on education and health care, indicators characterizing the state of social and labor relations, and other macroeconomic indicators. It has been determined that threats to social security can arise when a society realizes that its "we" identity is under threat. The means that can threaten a society's identity can range from suppressing its self-expression to interfering with its ability to reproduce itself. The methodological tools of the conducted research were the method of comparisons, scientific abstraction, graphic and logical. The object of the study is the process of forming the concept of the dilemma of social security. The results of the conducted research can be useful for ensuring social security in the conditions of military operations in Ukraine

Keywords: security, national security, social security, social policy, social security.

Постановка проблеми. Соціальна безпека – категорія не чітко окреслена у власних категоріях і поняттях, її концепція веде свій початок із визначень «економічна безпека»

та «національна безпека» і розглядається у напрямі формування високого рівня соціалізації суспільних відносин. Риси структурної економічної кризи, що спричинена воєнними

діями на території України зумовлюють необхідність зростання актуальності досліджень поняття «соціальна безпека» та практичних аспектів її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження та формування поняття «соціальна безпека» загострилося відносно недавно, що зумовлено глобалізаційними процесами, конфронтацією різних соціальних груп, конфліктами інтересів держав та етносів. У працях вітчизняних дослідників В. Гошовської, О. Ілляш, А. Колота, І. Коржа, О. Ковалю, В. Куценка О. Сидорчук ідентифікувалось та виокремлювалось поняття «соціальна безпека» від схожих та таких агрегованих понять як «національна та економічна безпека». Зарубіжними дослідниками цього поняття були О. Вавер, Б. Бузан, А. Колінз, М. Келструп, П. Леметр, В. Позен тощо.

У своїй праці 1993 року «Ідентичність, міграція та новий порядок денний безпеки в Європі» О. Вавер, Б. Бузан, М. Келструп та П. Леметр [1; 2] стверджували, що незахищеність суспільства; незахищеність щодо етнічної, національної та релігійної ідентичності стає дедалі важливішим питанням у порівнянні з державним суверенітетом країн у сучасній Європі. Разом із тим в умовах сьогодення важливо зазначити, що змістовне наповнення загального розуміння концепції соціальної безпеки і доведення її до практичної імплементації можливі лише за умови комплексного врахування всіх складових та елементів досліджуваного поняття.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є побудова концепції «дилеми соціальної безпеки» на основі актуалізації трикомпонентної моделі механізмів її формування та реалізації [3]. Завданнями дослідження є виявлення інструментарію та механізмів забезпечення соціальної безпеки на основі аналізу її визначення через призму загальнонаціональної безпеки, суспільних цінностей та суспільних інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження дилеми соціальної безпеки тривають вже довго і їх дискусійність полягає у неточності границь понять «безпека національна» та «безпека соціальна», складності чітко ідентифікувати окремих суб'єктів та об'єктів впливу. Доцільно буде зазначити, що концепція дилеми соціальної безпеки повинна, базуватись на двох інших концепціях: дилеми національної безпеки та безпеки суспільства. Отже слід виокремити два напрями досліджень концепції «дилеми соці-

альної безпеки»: перший вивчає суб'єктивну конструкцію та захист ідентичності, другий – розвивається відповідно вивчення потенційних загрозах ззовні та важливості захисту соціальних систем, що підтримують її життєдіяльність [4].

А. Коллінз стверджує, що: «Суть дилеми безпеки полягає в тій трагедії, що невідома жодному з учасників їх несумісність, хоч і виглядає реальною, насправді є ілюзорною» [5]. Реальність ілюзіє є настільки масштабною, що призводить до серйозних військових конфліктів. Простіше кажучи, дилема безпеки існує, коли дії однієї держави, намагаючись підвищити власну безпеку, викликають реакцію в другій державі, яка, зрештою, знижує її (першої держави) власну безпеку [6]. Таким чином, Дж. Герц коментує: «Одним із трагічних наслідків дилеми безпеки є те, що взаємний страх перед тим, чого спочатку, можливо, ніколи не існувало, згодом може призвести до саме того, чого бояться найбільше [6].

В свою чергу термін соціальна безпека вперше використав Б. Бузан у книзі «Люди, держави та страх» [7]. На його думку соціальна безпека є лише одним із п'яти секторів за п'ятивимірним підходом до теорії безпеки разом із військовою, політичною, економічною та екологічною. На противагу йому О. Вейвер стверджує, що п'ятивимірний підхід є неспроможним охопити всі аспекти поточного контексту соціальної безпеки [8]. У результаті він запропонував переконцептуалізацію попередньої теорії Бузена на основі не п'яти секторів державної безпеки, а подвійності державної та суспільної безпеки.

Фахівці з безпеки часто вважають, що для визначення безпеки необхідно відповісти на два запитання. По-перше, «що є об'єктом безпеки?», а по-друге, «для кого безпека?».

Що означає твердження, що суспільство є об'єктом безпеки? Що означає сказати, що суспільству загрожує? Очевидно, суспільство не є звичайною річчю, як будь-яка інша. Це не конкретний об'єкт, який можна виділити будь-яким здоровим глуздом. Профілактичні заходи, такі як стіни та огорожі, не можуть його захистити. Більше того, це неможливо забезпечити звичайними формами військової діяльності. Суспільство – це більше, ніж певний набір речей. Насправді це навіть більше, ніж люди, які становлять його основу.

Захист суспільства безпосередньо пов'язаний із захистом цінностей, які формують і визначають це суспільство. Безпеку на сус-

пільному рівні можна розуміти як відсутність загроз для того, що суспільство цінує [9].

Соціальна безпека включає у себе вектори впливу у напрямі трьох сфер: держави, суспільства і людини. Кожна із сфер характеризується своїми акцентами та напрямками реалізації соціальних гарантій. Так при визначенні ролі держави у формуванні та реалізації соціальної безпеки, базовими інструментами та інститутами права є ті, що дозволяють гарантувати захист прав та свобод людини, духовних і матеріальних цінностей суспільства.

Суспільство – це ідентичність, самоусвідомлення спільнот та індивідів, які ідентифікують себе як членів спільноти. Орієнтація на інтереси суспільства при формуванні соціальної безпеки полягає у здатності забезпечувати безперешкодний розвиток соціальної сфери країни в контексті вибудовування ефективної політики соціального забезпечення населення в контексті понять соціальне страхування, гарантії, соціальна відповідальність та справедливість тощо.

Виокремлення значення та можливостей формування соціальної безпеки для кожного окремого індивіда свідчить про необхідність

забезпечення ефективної платформи для захисту його життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод. Проводячи паралельне оцінювання визначень соціальної безпеки у досліджуваних сферах слід зазначити, що об'єкт реалізації її функцій в одному контексті є суб'єктом їх реалізації в іншому. Поняття соціальної безпеки індивіда є багатоаспектним і має об'єктивно-суб'єктивний характер, тобто з одного боку – це відсутність загроз соціальним інтересам (життю та здоров'ю) людини, а з другого – це індивідуальне усвідомлення людиною своєї захищеності [10].

Отже можна зазначити, що соціальною безпекою є стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу загроз національній безпеці» [11] (рис. 1).

Індикаторами соціальної безпеки можна вважати показники розвитку людського капіталу, витрати на сферу освіти та охорону здоров'я, показники, які характеризують стан соціально-трудова відносин та інші макроекономічні показники [12].

В контексті дослідження також варто зауважити, що суспільні цінності не тотожні індивідуальним. Хоча суспільство, очевидно,

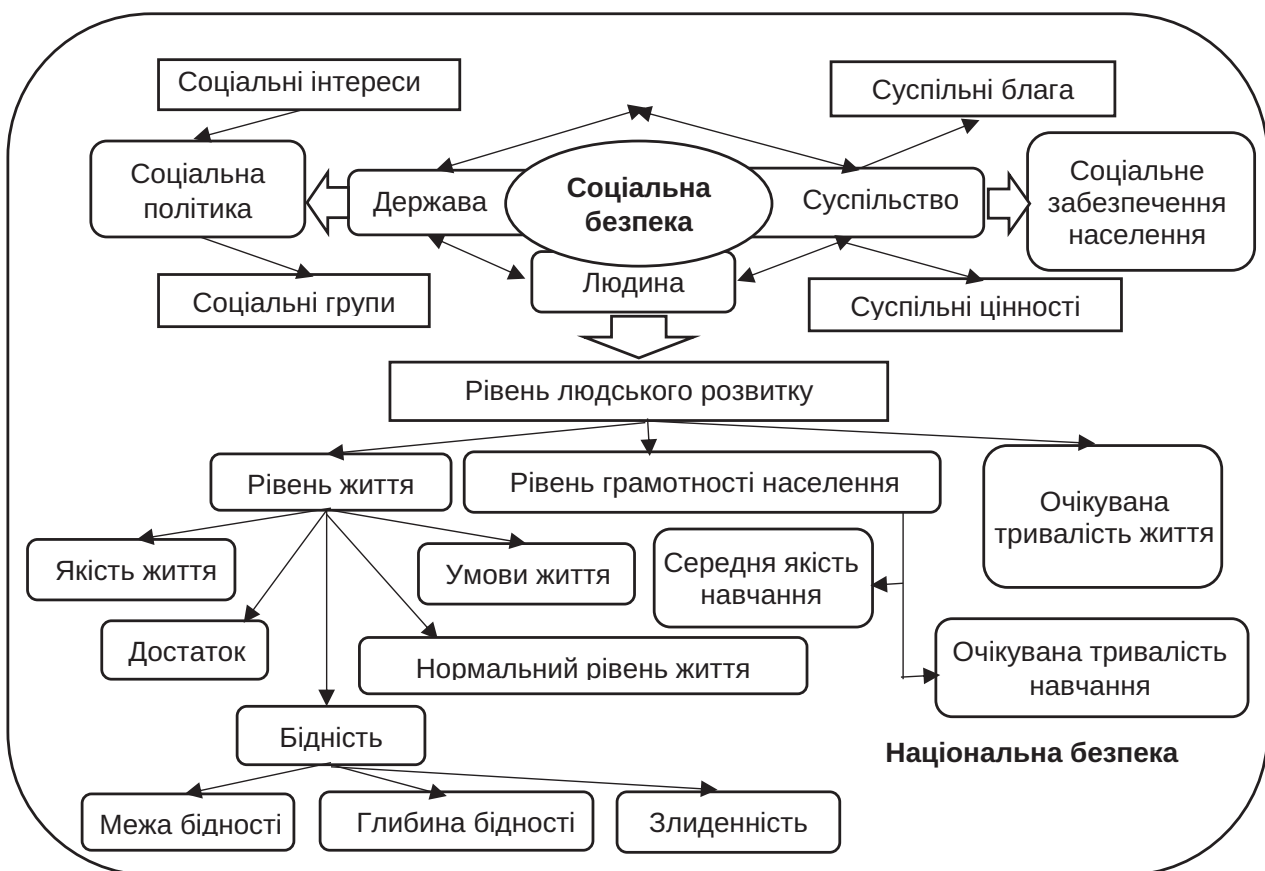

Рис. 1. Структура та складові соціальної безпеки

Джерело: власна розробка автора

складається з індивідів, саме суспільно спільні цінності залучають суспільство до різноманітних колективних дій, серед іншого, до самозбереження. Суспільство захищає свої спільні цінності через свої інституції. Більшість соціальних інститутів виконують цю роль більш-менш безпосередньо, інші більш опосередковано залучені до захисту соціальних цінностей і навряд чи усвідомлюють, що серед їхніх функцій центральною є збереження цінностей. Ця проста ідея пов'язує такі різноманітні установи, як служба соціального забезпечення та розвідувальні служби оборони. Обидва залучені до спільного проекту: захисту суспільної безпеки.

Загрози соціальній безпеці можуть виникнути, коли суспільство усвідомлює, що його «ми» ідентичність знаходиться під загрозою. Засоби, які можуть загрожувати ідентичності суспільства, можуть варіюватися від придушення його самовираження до втручання в його здатність самовідтворюватися.

Дилема соціальної безпеки може існувати, коли дії одного суспільства, намагаючись підвищити свою суспільну безпеку (зміцнення власної ідентичності), викликають реакцію в другому суспільстві, яке, зрештою, зменшує його (першого суспільства) власну суспільну безпеку (послаблює його власну ідентичність). Для суспільств, яким загрожує небезпека, однією з очевидних захисних ліній є зміцнення суспільної ідентичності. Це можна зробити, використовуючи культурні засоби для зміцнення суспільної згуртованості та самобутності, а також для забезпечення ефективного відтворення суспільства [13].

Соціальна ідентичність зазвичай визначається за кількома вимірами; наприклад, мова, релігія та історія. Однак у будь-який даний момент часу лише один або декілька з цих вимірів будуть «домінуючими цінностями ідентичності»; тобто ті цінності, які більшість суспільства ідентифікує як найбільш характерні для «нас». І часто саме через порівняння себе з «Іншим» виробляються ці домінуючі цінності ідентичності.

Глобалізація загроз у західних суспільствах, лінія між суспільною та державною безпекою поступово стає розмитою. Традиційно пов'язані загрози з національною безпекою та сферою діяльності державних органів все частіше мають субнаціональні першоджерела, наслідки та рішення, а класична теорія безпеки часто викликає дилему у сприйнятті соціальної безпеки.

Вторинні наслідки зусиль із забезпечення безпеки часто затьмарюють первинні позитивні наслідки. У процесі сек'юритизації суспільства також виникають побічні або непередбачені наслідки. Забезпечуючи безпеку певного сектора суспільства, інші групи в суспільстві можуть стати мішенню для спостереження або особливої уваги, що викликає у цієї групи відчуття незахищеності та дискримінації. Натомість виявлення таких подій або «груп ризику» також може посилити відчуття незахищеності в суспільстві загалом. Це може породити відчуття незахищеності та недовіри серед різними громадами, а також конфронтацію між певними групами та державою. Крім того, уряди ліберальних та демократичних держав мають не лише зобов'язання захищати своїх громадян, але й потребу у забезпеченні певних громадянських свобод. Такі свободи можуть суперечити сек'юритизації та можуть призвести до нової дилеми безпеки [14].

Висновки. Соціальна безпека країни та кожної людини невід'ємно залежить від правил, відносин, що реалізуються. Мета цього розділу полягала в тому, щоб розпочати побудову концепції дилеми соціальної безпеки. Хоча існує ще багато теоретичних проблем, які потрібно подолати, ці дослідження варто розглядати як точку на шляху вирішення завдань подальшого розвитку типу мислення, яке можна буде застосувати в оперативних діях у випадках етнічних конфліктів. Відтак основними завданнями держави, соціальних партнерів є своєчасно реагувати на глобальні та локальні ризики, пов'язані з національною та соціальною безпекою, з метою зменшення їх серйозності та частоти прояву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Buzan B. Societal Security, State Security, and Internationalisation, in Waever et al, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London, Pinter, 1993. P. 41–58.
2. Waever O. "Securitization and Desecuritization" in Lipshutz (ed.) *On Security*, New York, Columbia University Press, 1995. P. 46–86.
3. Buzan, B., Waever, O. & de Wilde, J. *Economic, Political and Societal Security*", Copenhagen Peace Research Institute (COPRI) Working Paper, no. 10. 1995.

4. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «Соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1 (11). С. 92–113.
5. Collins, A. *An Intrastate Security Dilemma*, Draft Paper, University of Wales, Aberystwyth. 1996.
6. Herz, J. *Political Realism and Political Idealism*, Chicago, Chicago University Press. 1951.
7. Buzan, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London, Harvester Wheatsheaf (2nd Edition). 1991.
8. Waever, O. *Societal Security: The Concept* in Waever et al. 1993. P. 17–40.
9. *Societal Security Definitions and Scope for the Norwegian Setting*. URL: <https://www.jstor.org/stable/20097848>
10. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242/1197>.
11. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / [І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новикова та ін.] ; за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. Київ : КНЕУ, 2006. 292 с.
12. Поплавська О. М. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 75.2. С. 21–29.
13. Waever O. *Securitization and Desecuritization* in Lipshutz (ed.) *On Security*, New York, Columbia University Press, 1995. 46–86.
14. *The Societal Security Dilemma*. URL: <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/rop01>.

REFERENCES:

1. Buzan, B. (1993), *Societal Security, State Security, and Internationalisation*, in Waever et al, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London, Pinter, 41–58.
2. Waever, O. (1995), *Securitization and Desecuritization* in Lipshutz (ed.) *On Security*, New York, Columbia University Press, 46–86.
3. Buzan, B., Waever, O. & de Wilde, J. (1995), *Economic, Political and Societal Security*, Copenhagen Peace Research Institute (COPRI) Working Paper, no. 10.
4. Lyndiuk S. *Teoretychni interpretatsii kontseptu «Sotsialna bezpeka» v ukrainskomu naukovomu dyskursi* [Theoretical interpretations of the concept "Social security" in the Ukrainian scientific discourse]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia* 1 (11) (2022): 92–113.
5. Collins, A. (1996), *An Intrastate Security Dilemma*, Draft Paper, University of Wales, Aberystwyth.
6. Herz, J. (1951) *Political Realism and Political Idealism*, Chicago, Chicago University Press.
7. Buzan, B. (1991) *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London, Harvester Wheatsheaf (2nd Edition).
8. Waever, O. (1993), *Societal Security: The Concept*, in Waever et al, 17–40.
9. *Societal Security Definitions and Scope for the Norwegian Setting*. Available at: <https://www.jstor.org/stable/20097848>.
10. Buniak N. (2022) *Sotsialna bezpeka liudyny: sutnist ta shliakhy zabezpechennia* [Human social security: essence and ways of provision]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 37. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242/1197>.
11. *Sotsialna bezpeka: teoriia ta ukrainska praktyka* [Social security: theory and Ukrainian practice]: monohrafiia / [I.F. Hnybidenko, A.M. Kolot, O.F. Novikova ta in.] ; za red. I. F. Hnybidenka, A. M. Kolota, V. V. Rohovoho. Kyiv: KNEU, 2006. 292 p.
12. Poplavska O. M. (2022). *Sotsialna bezpeka: novi vymiry v suchasnomu hlobalnomu seredovyshchi* [Social security: new dimensions in today's global environment]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. № 75 (2). P. 21–29.
13. Waever, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*, in Lipshutz (ed.) *On Security*, New York, Columbia University Press, pp. 46–86.
14. *The Societal Security Dilemma*. Available at: <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/rop01>.